

Kirtág Dorina

'70-es évek cikk-sorozat I.

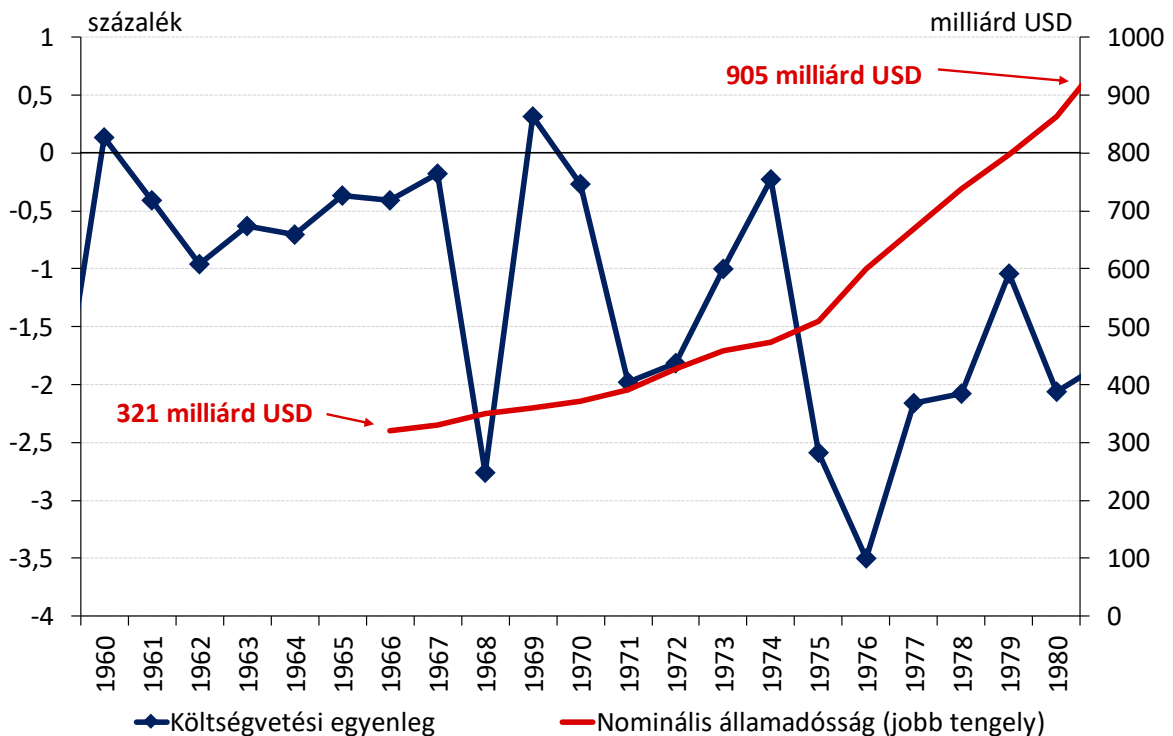
Az 1970-es évek gazdasági folyamatainak történelmi háttere

Az 1970-es évekről szóló, 8 részes cikksorozatunk első részeként az időszak történelmi hátterét, a vizsgált periódusra jellemző gazdasági és politikai környezetet járjuk körbe. Jelen cikkben a 2021. november 5-ig rendelkezésre álló adatokat vettük figyelembe.

Az 1970-es években a világ országainak egymást követő gazdasági sokkokkal és válságokkal kellett szembenézniük: a Bretton Woods-i rendszer összeomlása, az 1973-as olajválság, az azt követő világgazdasági recesszió, majd az 1979-es második olajárrobbanás leküzdése jelentette a legnagyobb kihívást. Mindezek hatására az 1970-es évek során a világgazdaságban új korszak kezdődött, amelyben a nemzetközi pénzügyi és világgazdasági kapcsolatrendszer is átalakult (Kőrösi, 2014).

Az 1970-es évek időszaka a második világháború utáni általános gazdasági fellendülés végét jelentette. Az évtized annak a globális gazdasági rendszernek a felbomlásával kezdődött, amelyet a nagyhatalmak 1944-ben Bretton Woods-ban hoztak létre (Arrighi 2010). A rögzített árfolyamrendszerhez köthető problémák már korábban, az 1960-as években megmutatkoztak a dollár túlértékeltisége miatt (Nedelka, 2018), amikor a Johnson-adminisztráció a korábbinál magasabb költségvetési hiányt halmozott fel a „Great Society” elnevezésű programcsomag és a vietnámi háború finanszírozására (1. ábra). A deficit növekedése már a '60-as évek végén az infláció emelkedését eredményezte az Egyesült Államokban (Bordo, 2017). Ezzel párhuzamosan a reálbérek stagnálni kezdtek, csökkent a belföldi vásárlóerő, és az egyre drágább amerikai export hátrányba került a nemzetközi piacon. Az Egyesült Államok folyó fizetési mérlege 1971-ben első alkalommal vált negatívvá 1893 óta (Patterson, 1996). Az új instabilitási tényezők lassan globális problémává súlyosbodtak.

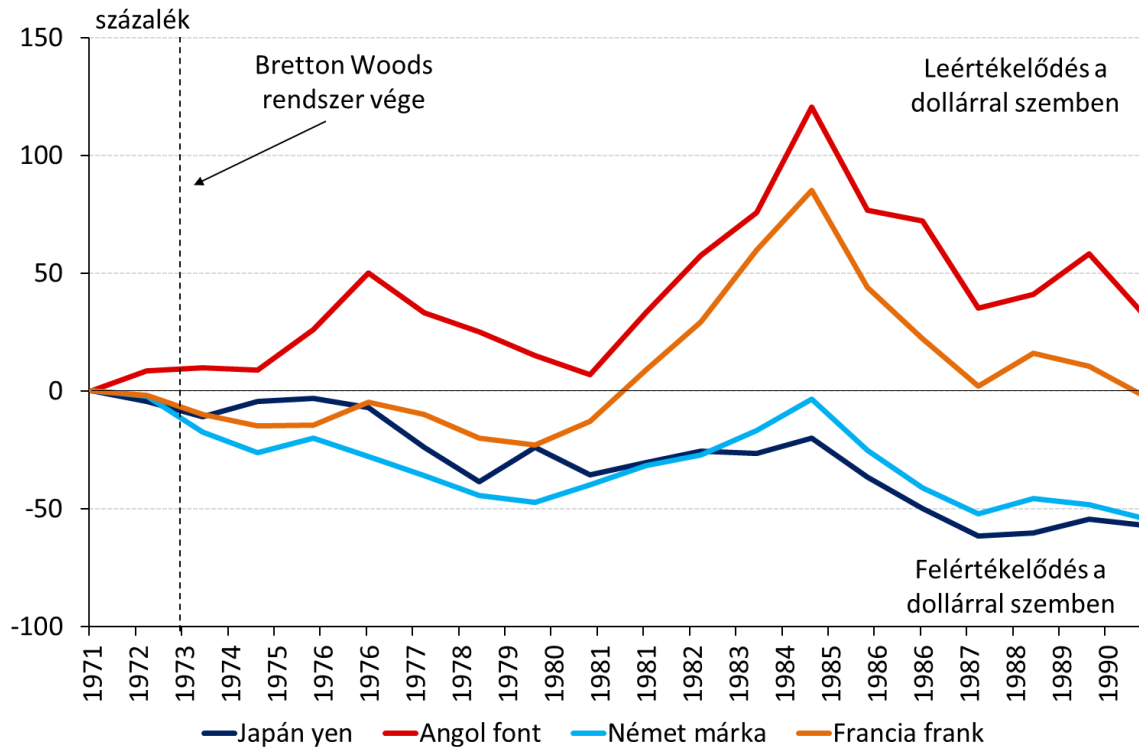
1. ábra: A költségvetési hiány és államadósság alakulása az USA-ban

Forrás: Bureau of Economic Analysis, Office of Management and Budget

Az emelkedő infláció hatására csökkent a dollárba vetett bizalom a globális devizapiacra, több jelentős dollártartalékkal rendelkező ország jegybankja igyekezett aranyra váltani tartalékát. A Fed ezt már nem tudta biztosítani, így 1971-ben Nixon elnök bejelentette a dollár aranyra válthatóságának felfüggesztését (Bordo, 2018; Kőrösi, 2014). Ez több devizával szemben a dollár leértékelődéséhez és magasabb inflációhoz vezetett (2. ábra). 1973-ra nyilvánvalóvá vált, hogy nemcsak átmeneti felfüggesztésről van szó, hanem az aranydeviza-standard végleges megszüntetéséről (Nedelka, 2018). A Bretton Woods-i rendszer felbomlását követően a dollár kulcsvaluta szerepe rövid időre meggyengülni látszott, a rögzített devizaárfolyamok helyébe lebegő árfolyamok léptek. A dollár aranyhoz kötöttsége végleg megszűnt. Az infláció növekedési üteme felgyorsult, az importált infláció mind keresleti, mind kínálati oldalon egyaránt rendkívül erősen jelentkezett, ami a nemzetgazdaságok és a világgazdaság egyensúlyi zavarait tovább erősítette (Kőrösi, 2014).

2. ábra: A dollár főbb devizákkal szembeni árfolyamának alakulása

Forrás: Bloomberg

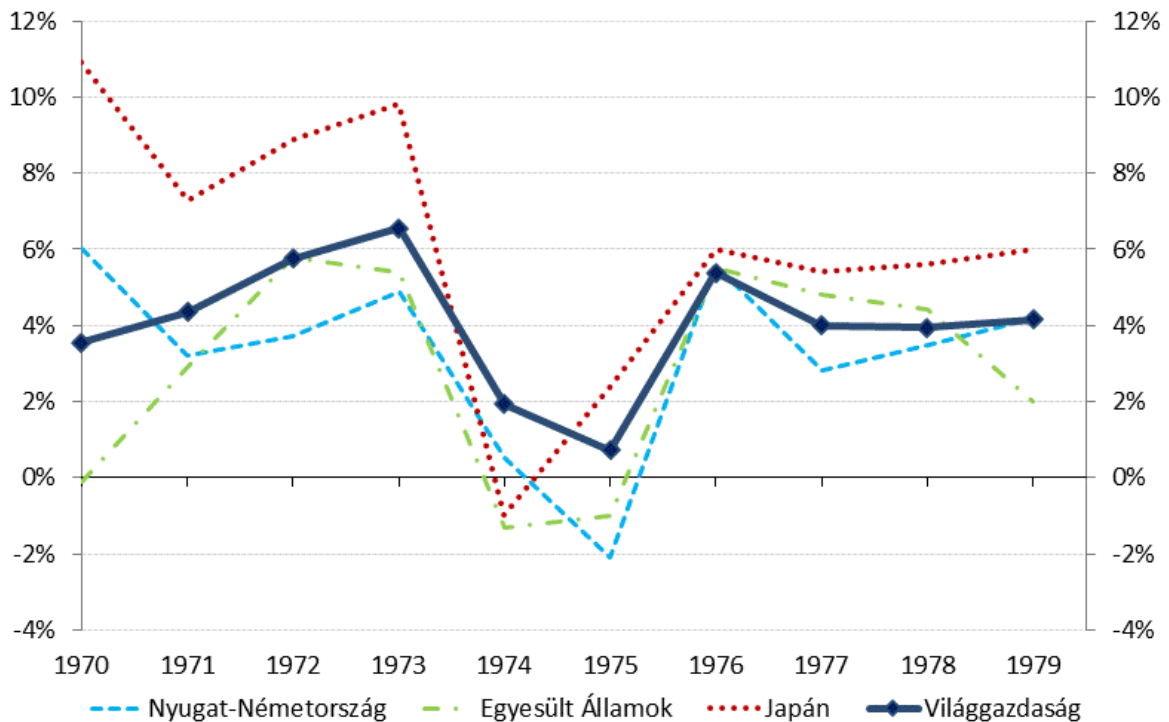
A dollár azonban a Bretton Woods-i rendszert követően is megőrizte nemzetközi szerepét. Az Egyesült Államok 1974-ben megállapodást kötött Szaúd-Arábiával, melynek köszönhetően az olajkereskedelem 1971 után is döntő részben dollárban történt. Ezzel kezdetét vette a petrodollár korszaka, amely az amerikai dollárt globális tartalékvalutává emelte, és hozzájárult ahhoz, hogy a világkereskedelem nagy része jelenleg is dollár alapú. A rendszer dollár többletet eredményez az olajtermelő országok számára, amelyet részben amerikai dollárban denominált eszközökbe fektetnek. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a petrodollárok visszaáramlanak az Egyesült Államokba, többnyire állampapír befektetések útján (Momani, 2008). A folyamat likviditást teremt a pénzügyi piacokon és alacsonyan tartja a kamatlábakat, emellett az OPEC-államok is elkerülhetik a devizakitettségből eredő kockázatokat azáltal, hogy biztonságos amerikai eszközökbe fektetnek be.

1973 októberében a negyedik arab-izraeli háború kirobbanása következtében kialakult az első olajválság. A Kőolaj-exportáló Országok Szervezetének (OPEC) tagjai olajembargót vezettek be az Izraelt támogató országokkal szemben. Az intézkedés elsődleges célpontja az Egyesült Államok volt. A hat hónapon át tartó

embargó jelentős áremelkedéshez és világméretű energiaválsághoz vezetett, melynek során a nyugati országok először szembesültek az olajnak való kitettség stratégiai jelentőségével. Az embargó végére az olaj ára világszerte közel 300 százalékkal emelkedett, a hordónkénti 3 dollárról közel 12 dollárra (Rose, 2004), amelynek hatására az érintett országok újraértékelték a közel-keleti olajtól való függőségüket. Ez messzemenő változásokhoz vezetett az energiapolitikában. A válság 1974 márciusában enyhült, miután a washingtoni olajcsúcson lezajlott tárgyalásokat követően feloldották az embargót. Az olajválság nemcsak a Bretton Woods-i rendszer lezárását jelentette, de a növekedési aranykor végét is (Nedelka, 2018).

Az első olajválsággal véget ért az addig jellemző gazdasági növekedés, magas foglalkoztatottság és mérsékelt infláció korszaka. Világviszonylatban jelentősen visszaesett a nemzetközi kereskedelem volumene és a közvetlen külföldi beruházások értéke is. Az 1974-75-ös évek jelentették a mélypontot, amikor a világ vezető gazdaságai recesszióba kerültek (Nedelka, 2018). Az Egyesült Államok GDP növekedése az 1973. évi 5,4 százalékról -1,3 százalékra esett vissza 1974-ben. Japánban ennél is nagyobb volt a visszaesés, a korábbi évben tapasztalt 9,8 százalékos bővülést 1 százalékos recesszió követte (3. ábra). A GDP bővülése a legtöbb nyugat-európai országban szintén elmaradt az előző évhez képest.

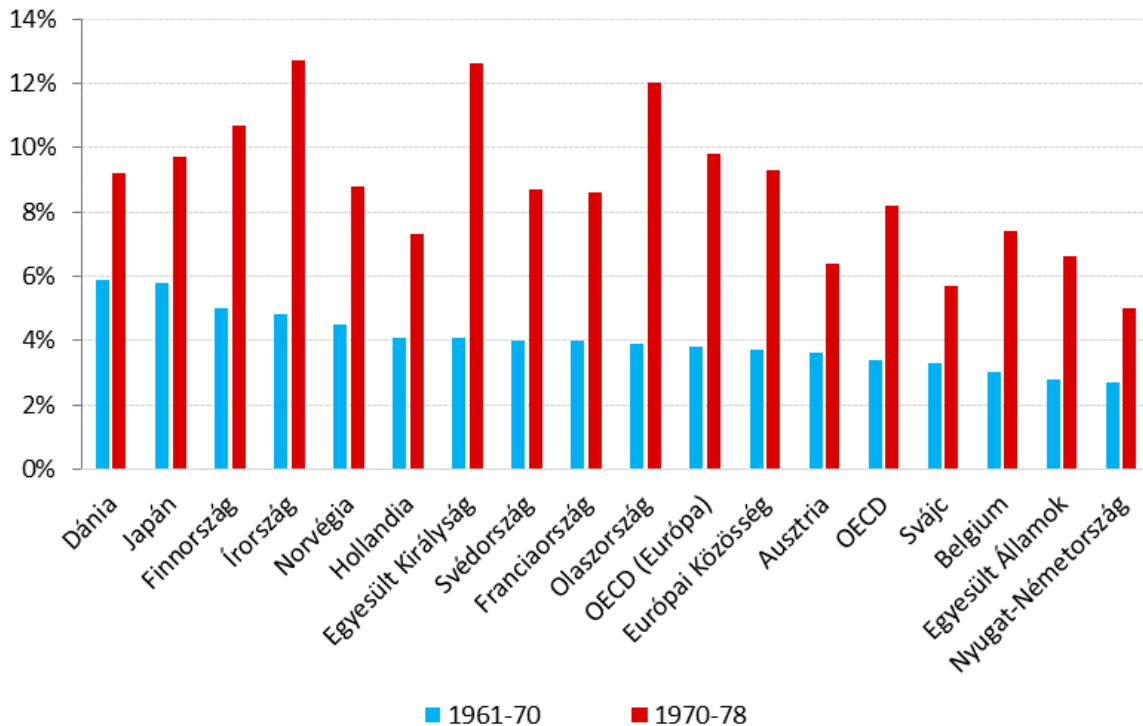
3. ábra: Az éves reál GDP növekedés alakulása egyes fejlett országokban és a világgazdaságban 1970 és 1979 között

Forrás: Statista, Világbank

Az infláció számos nyugati országban kétszámjegyűre emelkedett, miközben nőtt a munkanélküliség is. Az infláció néhány OECD-tagállamban 12 százalék feletti csúcsot ért el az 1970-78 közötti időszakban (4. ábra). E negatív gazdasági tényezők kombinációjaként kialakult a stagfláció. A kőolajárak hirtelen növekedése, a nagy ütemben emelkedő infláció, illetve a hitelek után fizetendő egyre magasabb kamatok a fejlődő gazdaságokat is negatívan érintették, ugyanis meglévő adósságaikat csak újabb hitelek felvételével tudták törleszteni, ami sok esetben adósságspirál kialakulásához vezetett.

4. ábra: Az OECD-országok fogyasztói árainak éves átlagos növekedése az 1960-as és 1970-es években

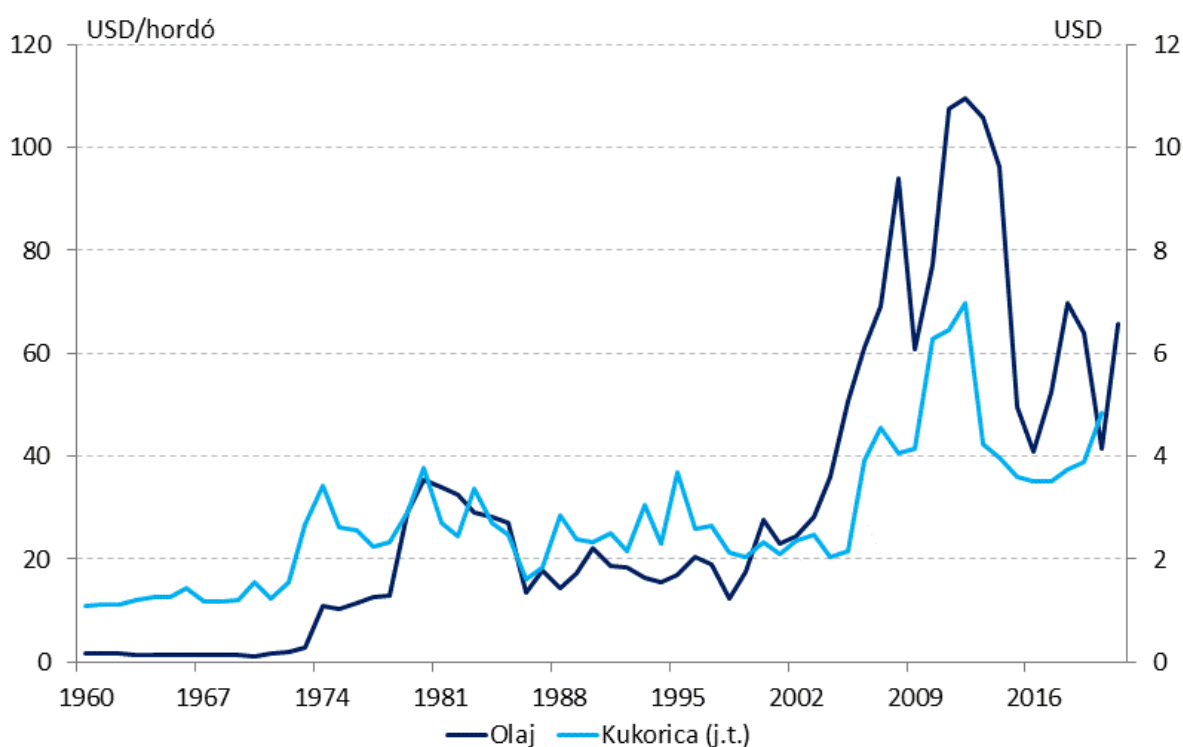
Forrás: Statista

Míg a világgazdaság 1973-ban 6,5 százalékkal bővült, a növekedési ütem 1974-ben 2,0 százalékra, 1975-ben 1 százalék közelébe esett vissza. A globális gazdasági kibocsátás 1976-ban kezdett ismét élénkülni, a GDP 5,3 százalékkal növekedett, majd a következő három évben 4 százalék körül alakult (3. ábra). A gazdasági problémák azonban nem oldódtak meg: az infláció, a munkanélküliség és a GDP-arányos adósság emelkedése továbbra is megoldandó kihívásként állt mind a fejlett, mind a fejlődő országok előtt (Nedelka, 2018). A nagyobb makrogazdasági volatilitás, a megugró infláció és a politikai bizonytalanság miatt a befektetők főként aranyban és nyersanyagokban kerestek menedéket.

A világgazdaság 1976-ban átmenetileg kilábalta a válságból, azonban az 1979-ben, az iráni forradalom következtében ismét meredeken emelkedő olajárak újabb recesszióhoz vezettek. A forradalom 1978 elején kezdődött, amely megdöntötte Mohammad Reza Pahlavi sah rendszerét. Ezt követően 1979 áprilisában Ruhollah Khomeini ajatollah vezetésével kikiáltották az Iráni Iszlám Köztársaságot (Ditté-Roell, 2006). A forradalom miatt az iráni olajkitermelés napi 4,8 millió hordóval (a világ akkori kitermelésének 7 százalékával) csökkent 1979

januárjára (Gross, 2019). Az olaj hordónkénti ára 1978 és 1980 között közel háromszorosára emelkedett (5. ábra). Ebben az ellátási zavar mellett szerepet játszott a piacokon kialakult pánikhangulat is. Az időszak során egyéb nyersanyagok árai is érdemben emelkedtek. A helyzet az iraki-iráni háború (1980–1988) kitörését követően ismét romlott, ami tovább növelte az instabilitást az egész régióban (Rose, 2004).

5. ábra: A kőolaj éves világsági átlagárának és a kukorica árának alakulása 1960 és 2021 között

Forrás: Statista, Bloomberg

Az 1970-es években kialakult magas olajárakra válaszul az ipari országok lépéseket tettek az OPEC olajától való függőségük csökkentése érdekében. Az elektromos közművek világszerte olajról szénre, földgázra vagy atomenergiára tértek át. A nemzeti kormányok többmilliárd dolláros kutatási programokat kezdeményeztek az olaj alternatíváinak kifejlesztésére, továbbá jelentős, OPEC-en kívüli olajmezőket tártak fel Szibériában, Alaszkában, az Északi-tengeren és a Mexikói-öbölben is (Gross, 2019). Ennek, illetve az olaj iránti csökkenő keresletnek a következményeként az OPEC piaci részesedése az 1979. évi 50 százalékról 29 százalékra csökkent 1985-re (Sadek, 1994).

Felhasznált irodalom

- Arrighi, Giovanni (2010). The world economy and the Cold War, 1970-1990. In: Leffler, Melvyn P. – Westad, Odd Arne (eds.) (2010): *The Cambridge History of the Cold War*. Volume 3. – Endings. Cambridge University Press, Cambridge. pp. 23-44.
- Bordo, Michael D. (2017). The Operation and Demise of the Bretton Woods System; 1958-1971. *NBER Working Paper No. 23189*
- Bordo, Michael D. (2018). The imbalances of the Bretton Woods System 1965 to 1973: U.S. Inflation, The Elephant in the Room. *NBER Working Paper No. 25409*
- Boussena, Sadek (1994). OPEC's Learning Process. *Energy Studies Review*. Volume 6, No. 1. pp. 61-72.
- Ditté, Pascal – Roell, Peter (2006). Past oil price shocks: Political background and economic impact. Evidence from three cases.
- Gross, Samantha (2019). What Iran's 1979 revolution meant for US and global oil markets.
- Kőrösi, István (2014). Világ gazdasági korszakváltás – 40 éve és napjainkban. *Pázmány Law Working Papers*. Nr. 2014/28.
- Momani, Bessma (2008). GCC Oil Exporters and the Future of the Dollar Forthcoming in New Political Economy
- Nedelka, Erzsébet (2018). Válságok és struktúraváltozások kapcsolata a fejlődő délkelet-ázsiai és dél-amerikai országokban. Doktori (Phd) értekezés
- Patterson, James T. (1996). *Grand Expectations: The United States, 1945-1974*. Oxford University Press
- Rose, Euclid A. (2004). OPEC's Dominance of the Global Oil Market: The Rise of the World's Dependency on Oil. In: *Middle East Journal*. Vol. 58, No. 3., pp. 424-443.
- “Szerkesztett formában megjelent a Pénzcentrum.hu oldalon 2022. július 20-án.”*